

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

ЧОРНА В.Г.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного
та міжнародного права
(ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»)
ORCID ID: 0000-0002-6072-0283

ШКАРУПА К.В.

доктор юридичних наук, старший
дослідник,
провідний науковий співробітник
(Науково-дослідний інститут
публічного права)
ORCID ID: 0000-0002-1816-3559

УДК 351:305

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.53>

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Запропонована стаття здійснює аналіз правового поля, яке регулює гендерну рівність та визначає напрямки боротьби з гендерною дискримінацією в сучасній Україні. Дослідження зосереджено на огляді та критичному аналізі існуючих законів та нормативних актів, які формують основу для гендерної політики в країні, включаючи міжнародні угоди та конвенції, до яких Україна приєдналася для зміцнення свого зобов'язання щодо гендерної рівності. Наголошується на важливості розширення правових рамок, з метою більш ефективного захисту прав жінок і чоловіків, а також на необхідності впровадження комплексного підходу до гендерної політики, що включає освітні програми, зміну суспільних стереотипів і активізацію громадської участі. Особлива увага приділяється аналізу прогалин у законодавстві та викликам, з якими зіштовхується Україна на шляху до досягнення гендерної рівності, включаючи забезпечення рівного доступу до ринку праці, боротьбу з гендерно зумовленим насильством та забезпечення рівності у прийнятті політичних рішень. Стаття закінчується рекомендаціями щодо вдосконалення нормативно-правової бази та стратегій реалізації гендерної політики, з акцентом на необхідність забезпечення інтеграції гендерної перспективи у всі сфери суспільного життя. Акцентовано увагу на практичних недоліках у досліджуваній сфері та необхідності дотримання чинних вимог та контролю за реалізацією стратегічних документів. Зроблено висновок, що ефективне формування та реалізація гендерної політики в Україні вимагає комплексного підходу, що включає як удосконалення нормативно-правової бази, так і зміну суспільних стереотипів, підвищення рівня обізнаності населення щодо гендерних питань та забезпечення механізмів моніторингу та оцінки ефективності впровадження гендерних ініціатив. Розвиток гендерної



політики повинен спиратися на принципи рівності, справедливості та поваги до прав людини, становлячи основу для побудови демократичного, справедливого та інклюзивного суспільства. Важливим є не лише прийняття системи нормативного забезпечення у досліджуваній сфері, а насамперед, дотримання відповідних вимог та контроль за реалізацією Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Незважаючи на значний прогрес у законодавчому забезпеченні гендерної рівності, в Україні все ще існують численні виклики. Це, зокрема, недостатня інформованість населення про гендерні права, нерівність у сфері праці, політики, освіти тощо. Ключовим аспектом подолання цих викликів є не тільки прийняття законів, а й їх ефективне впровадження та контроль за дотриманням.

Ключові слова: *гендерна політика, гендерна рівність, нормативно-правове забезпечення, державне управління, гендерна рівність, принципи.*

Chorna V.H., Shkarupa K.V. Regulatory and Legal Basis for the Formation and Implementation of Gender Policy in Ukraine: Analysis and Perspectives

The proposed article analyzes the legal framework that regulates gender equality and defines the directions of combating gender discrimination in modern Ukraine. The study focuses on the review and critical analysis of existing laws and regulations that form the basis for gender policy in the country, including international agreements and conventions to which Ukraine has acceded to strengthen its commitment to gender equality. The importance of expanding the legal framework to better protect the rights of women and men is emphasized, as well as the need to implement a comprehensive approach to gender policy, including educational programs, changing social stereotypes and enhancing public participation. Particular attention is paid to the analysis of gaps in legislation and the challenges Ukraine faces on the way to achieving gender equality, including ensuring equal access to the labor market, combating gender-based violence, and ensuring equality in political decision-making. It was concluded that the effective formation and implementation of gender policy in Ukraine requires a comprehensive approach, which includes both the improvement of the legal framework and the change of social stereotypes, raising the level of awareness of the population regarding gender issues and providing mechanisms for monitoring and evaluating the effectiveness of the implementation of gender initiatives. The development of gender policy should be based on the principles of equality, justice and respect for human rights, forming the basis for building a democratic, fair and inclusive society. It is important not only to adopt a system of regulatory support in the researched field, but first of all, to comply with the relevant requirements and monitor the implementation of the State Strategy for ensuring equal rights and opportunities for women and men. Despite significant progress in legislative provision of gender equality, numerous challenges still exist in Ukraine. This is, in particular, insufficient awareness of the population about gender rights, inequality in the sphere of labor, politics, education, etc. A key aspect of overcoming these challenges is not only the adoption of laws, but also their effective implementation and enforcement.

Key words: *gender policy, gender equality, regulatory and legal support, public administration, gender equality, principles.*

Постановка проблеми. Україна, як і багато інших країн світу, стоїть перед викликом впровадження та ефективної реалізації гендерної політики, спрямованої на досягнення гендерної рівності та забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків.



Реалізація цих завдань потребує належного рівня нормативно-правової бази, яка б сприяла викоріненню гендерної дискримінації у всіх сферах суспільного життя, та її дотримання.

Стан дослідження проблеми. Проблеми формування та реалізації гендерної політики в Україні досліджені науковцями різних галузей знань, серед яких варто відмітити науковий доробок таких вчених як: Т. Брус й В. Ковальов [1], Н. Галіцина [2], І. Грицай [3], Н. Гонюкова та Н. Педченко [4], К. Задосенко [5], О. Пархоменко-Куцевіл [6], В. Перевізник [7], І. Сваюля [8] та Н. Щербак [9].

Водночас, зазначений доробок не враховує норми вже чинного стратегічного вітчизняного документу що визначає практичні питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, зокрема через операційний план з реалізації такого на 2022-2024 роки, схвалений на рівні Розпорядження Кабінету Міністрів України у 2022 р.

Метою дослідження є комплексний аналіз існуючого нормативно-правового поля, що регулює принципи гендерної рівності та механізми боротьби з гендерною дискримінацією в Україні. Стаття покликана ідентифікувати ключові законодавчі ініціативи та нормативні акти, аналізувати їхній вплив на формування гендерної політики, а також виявити прогалини у законодавстві та виклики, що стоять перед країною в контексті забезпечення гендерної рівності. Робота спрямована на збільшення обізнаності про стан гендерної політики в Україні, сприяння обговоренню та розвитку подальших кроків для її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Гендерна політика в Україні почала активно формуватися у 1990-х роках, з моменту здобуття незалежності. З того часу було прийнято ряд важливих законодавчих актів, спрямованих на захист прав жінок та сприяння гендерній рівності. Важливим кроком стало прийняття ще у 2005 році Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який став основою для формування національної гендерної політики.

Сьогоднішній нормативно-правовий арсенал України у сфері гендерної політики включає не тільки внутрішнє законодавство, але й міжнародні угоди та конвенції, які Україна ратифікувала. Це, зокрема, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод та інші.

У розрізі досліджуваної проблематики Україна має вагомі зрушення й досягнення. Протягом останніх десятиліть Україна досягла значного прогресу в забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах та приєдналася до всіх основних міжнародних договорів у сфері гендерної рівності та прав жінок, зокрема Пекінської декларації, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Факультативного протоколу до неї, відповідних конвенцій Міжнародної організації праці, Конвенції про права осіб з інвалідністю. У 2020-2021 роках Україна отримала офіційний статус учасниці таких міжнародних ініціатив, як «Партнерство Біарріц» і «Коаліція дій для сприяння досягненню гендерної рівності», набула членства у Міжнародній коаліції за рівну оплату праці (ЕРІС), а також приєдналася до Групи друзів жінок, миру й безпеки, чим продемонструвала прихильність до реалізації резолюцій Ради Безпеки ООН 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019) та 2493 (2019) [10].

Важливим у розрізі означеного є прийняті державами-членами ООН у вересні 2015 року Цілі сталого розвитку ООН до 2030 року, що являє собою набір із 17 взаємопов'язаних завдань, спрямованих на вирішення найнагальніших світових проблем та сприяння сталому розвитку. Узагальнюючи варто вказати, що Ціль 5 акцентує значення використання позитивних заходів для сприяння гендерної рівності та розширення прав та можливостей жінок і дівчат. Шляхом впровадження цих заходів, суспільства можуть подолати довгострокову нерівність, сприяти правам жінок та створювати більш інклюзивне та справедливе соціальне середовище. Ціль 10 «Зменшення нерівності» зосереджена на викоріненні нерівності всередині країн та між ними, включаючи економічну, соціальну та політичну нерівність. Зокрема, вона спрямована на зменшення нерівності за ознаками доходу, статі, віку, інвалідності, раси, етнічної приналежності, походження, релігії, економічного чи іншого статусу.



Одним з основних завдань Цілі 10 є подолання цієї структурної нерівності шляхом впровадження політики, яка сприяє більшій рівності. Це передбачає розробку та впровадження прогресивних систем оподаткування, які гарантують, що люди з вищими доходами роблять пропорційно більший внесок у державні послуги та програми соціального забезпечення [11; 12].

Наразі в Україні прийнято систему нормативного забезпечення у досліджуваній сфері суспільних відносин. Так, з-поміж нормативно-правових актів, прийнятих на різних рівнях, зокрема:

1) Закону України – варто відзначити наступні: «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 р. № 2866-IV [13]; «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 р. № 3739-VI [14]; «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 р. № 5207-VI [15]; «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2021 р. № 2229-VIII [16].

2) Кабінету Міністрів – серед численної кількості звернемо увагу на такі як: «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» від 28.10.2020 р. № 1544-р. [17]; «Питання проведення гендерно-правової експертизи» від 28.11.2018 р. № 997 [18]; «Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 р.» від 24.02.2021 р. № 145 [19]; «Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 09.10.2020 р. № 930 [20]; «Питання збору даних для моніторингу гендерної рівності» від 02.12.2020 р. № 1517-р. [21]; «Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики» від 07.06.2017 р. № 390 [22]; «Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 02.09.2020 р. № 784 [23].

У вказаних нормативно-правових документах встановлюються поняття та основні визначення державної гендерної політики, надаються механізми формування гендерно чутливих бюджетних програм, концепцій, формується єдиний механізм проведення гендерно-правової експертизи нормативно-правових документів, а також проектів нормативно-правових документів. Саме протягом 2018–2021 років були прийняті ключові нормативно-правові документи у питаннях дотримання міжнародних стандартів та належного рівня регламентування державної гендерної політики України [6].

Втім, особливої уваги заслуговує Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 р. № 752-р. «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки» [10]. Власне нею законодавець передбачив забезпечення реалізації єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, вдосконалення механізмів її реалізації, зумовлене необхідністю кожні чотири роки подавати від імені України звіт з виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ратифікованої в 1980 році [24].

Даний норматив включає в себе: 1) Нормативно-правові акти у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; 2) Аналіз поточного стану, основні проблеми та тенденції у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; 3) Мету та результати реалізації власне самої Стратегії; 4) Стратегічні цілі, завдання, спрямовані на досягнення цілей, етапи їх виконання, очікувані результати; 5) Порядок проведення моніторингу, оцінювання результатів реалізації Стратегії та звітування та 6) безпосередньо Операційний план з реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року на 2022–2024 роки.

Власне сама Стратегія спрямована на об'єднання суспільства у розумінні цінностей прав і свобод людини, що забезпечуються та захищаються на основі принципів рівності та недискримінації для всіх жінок і чоловіків, хлопців та дівчат, на консолідацію дій центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, міжнародних організацій, соціальних партнерів, громадських об'єднань, інших представників



та представниць громадянського суспільства, закладів, установ та організацій різних сфер, приватного сектору тощо для реалізації міжнародних та національних зобов'язань щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків для сталого розвитку держави у всіх сферах [10].

На всіх етапах реалізації Стратегії передбачається спільна та скоординована діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Урядового уповноваженого з питань гендерної політики у партнерстві з інститутами громадянського суспільства, об'єднаннями організацій роботодавців та професійних спілок, науковими установами, закладами вищої освіти за підтримки Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі та інших міжнародних організацій. Передбачено проведення моніторингу досягнення проміжних індикаторів успішності у 2024, 2027 роках та кінцевих індикаторів у 2030 році [10].

Висновки. Ефективне формування та реалізація гендерної політики в Україні вимагає комплексного підходу, що включає як удосконалення нормативно-правової бази, так і зміну суспільних стереотипів, підвищення рівня обізнаності населення щодо гендерних питань та забезпечення механізмів моніторингу та оцінки ефективності впровадження гендерних ініціатив. Розвиток гендерної політики повинен спиратися на принципи рівності, справедливості та поваги до прав людини, становлячи основу для побудови демократичного, справедливого та інклюзивного суспільства. Важливим є не лише прийняття системи нормативного забезпечення у досліджуваній сфері, а насамперед, дотримання відповідних вимог та контроль за реалізацією Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Незважаючи на значний прогрес у законодавчому забезпеченні гендерної рівності, в Україні все ще існують численні виклики. Це, зокрема, недостатня інформованість населення про гендерні права, нерівність у сфері праці, політики, освіти тощо. Ключовим аспектом подолання цих викликів є не тільки прийняття законів, а й їх ефективне впровадження та контроль за дотриманням.

Список використаних джерел:

1. Брус Т., Ковальов В. Гендерні аспекти формування соціальної політики в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8. № 3. С. 110–118.
2. Галіцина Н. В. Механізм забезпечення гендерної рівності в органах національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 113–120.
3. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.
4. Гонюкова Л. В., Педченко Н. С. Сучасний механізм впровадження гендерної політики в Україні. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. № 2. С. 114–120.
5. Задюєнко К. О. Удосконалення організаційного механізму формування і реалізації гендерної політики в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. Вип. 1 (21). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-01\(21\)/9.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-01(21)/9.pdf).
6. Пархоменко-Куцевіл О. (2021). Нормативно-правове забезпечення формування державної гендерної політики в Україні. *Державне управління*, 2021. 3(9), 102–119. URL: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-3\(9\)-102-119](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2021-3(9)-102-119).
7. Перевізник В. М. Основні типи та напрями державної гендерної політики. *Вісник Національного університету Цивільного захисту України*. 2018. Вип. 1(8). С. 484–490.
8. Сваволя І. Формування гендерної політики України: вплив міжнародних стандартів та нормативно-правових актів наднаціонального рівня. *Вісник Львівського університету*. Серія : Міжнародні відносини. 2017. № 41. С. 162–170.
9. Щербак Н. В. Інституційне забезпечення реалізації державної гендерної політики в умовах реформування державного управління. *Право та державне управління*. 2020. № 3. С. 141–149.



10. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 р. № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>
11. Гулак О.В. Реалізація позитивної дискримінації для забезпечення рівності в рамках цілей сталого розвитку. *Наше право*. 2021. № 2. С. 223–228. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2021-2/NP_2021_2_223.pdf
12. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019.
13. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
14. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.
15. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
16. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2021 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
17. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.
18. Питання проведення гендерно-правової експертизи: постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2018 р. № 997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-%D0%BF#Text>.
19. Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 р.: постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>.
20. Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 р. № 930. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2020-%D0%BF#Text>.
21. Питання збору даних для моніторингу гендерної рівності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1517-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2020-%D0%BF#Text>.
22. Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2017-%D0%BF#Text>.
23. Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2020 р. № 784. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorenyya-komisiyi-z-pitan-ko-784>.
24. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: ООН від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

